

İletişim Antropolojisi Üzerine Bir Deneme

Gözde DALAN POLAT

Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Özet

“Antropoloji insan bilimidir” tanımından yola çıkarak, insanı kültür kavramı üzerinden tanımladığımızda karşımıza çıkan kilit ve merkez kavram iletişim olmuştur. Güvenç (2010) kültür yumağının tam merkezine iletişimi yerleştirir. West ve Turner’ın (2004) yapmış olduğu iletişim tanımının da merkezinde kültür vardır. Bu çalışmada dil-iletişim ve kültür kavramları, etnobilim, simgesel ve yorumsamacı antropolojinin perspektifinden bakılarak literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Hall’ün (1959) değindiği, kültürün iletişim, iletişimin de kültür olduğu düşüncesi üzerinden insan, dil-iletişim ve kültür kavramları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antropoloji, insan, dil-iletişim, kültür

An Essay on Communication Anthropology

Abstract

When anthropology is defined as “the science of human beings,” dealing with the culture of human beings, communication emerges as the key and essential concept that binds human beings, communication, and culture in a bundle. Güvenç (2010) situates communication at the center of his model of the culture bundle, while in West and Turner’s (2004) definition of communication, culture is at the center. In this study, concepts of language-communication and culture are explored through the perspective of ethnoscience and symbolic and interpretive anthropology, utilizing the literature review method. Concepts of man, language-communication, and culture are analyzed following Hall’s (1959) argument that “culture is communication; communication is also culture” (p.169).

Keywords: Anthropology, man, language-communication, culture

Giriş

Genel anlamıyla “insan bilimi” olarak tanımlanan antropolojinin konusu “kültür”dür (Güvenç, 2010). Burada hem “insan”ı hem de “kültür”ü tanımlamak kolay değildir. Güvenç, bu iki karmaşık yapıyı tanımlamaya çalışmaktan çok anlamaya çalışmamız gerektiğinin altını kalınca çizer. Ona göre, insanın inşa ettiği ve “canlı-üstü varlık alanı” (Güvenç, 2010) olarak tanımladığı kültür birbirleriyle iç içe geçerek örülmüş yapılardan oluşur. Bu yapıların her biri hem kendi içinde hem de diğer yapılarla temas halindedir. Her bir yapının kendi içinde bir “habitus”u (Bourdieu) vardır. Bunu inşa eden ise “bilen fakat bilinmeyen insan”dır (Güvenç, 2010).

Bu çalışmada “insanı çalışan insan” (*‘people studying people’*: Georges&Jones, 1980) özdeyişinden yola çıkarak, insanın ördüğü anlam ağları (Weber) ve yapıları üzerinden “kültür” kavramına değinilecektir. İnsan ve kültür karmaşıklığı ve bu karmaşıklığın birbirine temas eden noktaları ise dil-iletişim kavramları üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Öncelikle, Güvenç’in (2010), “İnsan ve Kültür” adlı eserinin 15. Bölümü’nde “İnsan nedir, Kimdir o İnsan?” başlığı altında açıklamaya çalıştığı insan, bu makalede “iletişim” kavramı ile birlikte değerlendirilecektir.

Çalışmanın sonraki bölümü yine insanın inşa ettiği “kültür” üzerine yapılan tanımlamalar ile iletişim üzerine yapılan tanımlamalardan yola çıkılarak kültür ve iletişim kavramları analiz edilecektir.

Son olarak, “*The Silent Language*” ve “*The Hidden Dimension*”, adlı eserlerinde, kültürü bir iletişim sistemi olarak tanımlayan Edward T. Hall’ün düşüncesine parallik gösteren antropoloji biliminin, kullandığı metot ve yöntem açısından kültüre yaklaşımı, doğası gereği dil-iletişim ile örülü anlamlar ağı çerçevesinden bakılarak iletişim antropolojisine açıklık getirilmek istenecektir.

İnsan ve Kendini Bilmek

İnsan bilimi olarak tanımlanan antropolojinin konusu insana dair her şeydir. Peki öyleyse insan nedir? Sokrates’ten, Mevlana’ya, Mevlana’dan Yunus Emre’ye ve Yunus Emre’den günümüze kadar birçok düşünür, kuramcı ve araştırmacı “insan”ın ne’liğini sorgulamıştır çünkü onlara göre bilge olmak kendinin ne olduğunu bilmekle başlar,

mutluluğun temeli bilge ve iyi kimse olmaktır. Bu bir yaşama sanatıdır. (Sokrates; akt. Foucault, Gutman, Hutton, 2001).

Mevlana “kendini bilmek”le ilgili şunları söylüyor, “Dostum, ben benim, sen de bensin. Kendini bırakıp da gitme kendinden, kendini başkası sanıp da sürme kapından. Gölge gibi senden hiç ayrılmayan biri varsa o da benim; dostum, kendi gölgene çekme kendi hançerini” [(DK. 7/330), Öztürk, 1992, s. 60). Mevlana’ya göre kendini bilmek çok büyük ve derin bir yolculuğa çıkmaktır. Kendini bilmek kendini bulmaya çalışmaktır. Mevlana, gerçeği uzaklarda değil kendi içimizde aramamız gerektiğini söyler. Bu yolculuk uzun ve derinliği olan meşakkatli bir yolculuktur.

Yunus Emre, ünlü beyitlerinden birinde şöyle der:

İlim ‘ilim bilmekdür’, ilim kendin bilmekdü

Sen kendüni bilmezsin ya niçe okumakdur (akt. Tatçı, 2016).

Rousseau, özne olmanın ancak kendini bir nesne olarak görebilmekten geçtiğini söyler (akt. Foucault, Gutman, Hutton, 2001). Carrel (1997), “İnsan Denen Meçhul” başlıklı kitabında insanlığın yapacağı en geçerli ve verimli çabanın kendini iyi tanımasından ve “kendini bilmek” ilminden geçtiğini belirtmektedir.

Güvenç (2010), “kendini bilmek”le ilgili şöyle der: “Binlerce yıldan beri tapınakların kapısına “Kendini Bil” emri yazılıyor. Kişiyi nasıl bilirsin? Kendin gibi! “Kendini bil”ebilersen, insanı, toplumu, dünyayı da bilmiş olursun. Öyleyse tek umut, insanın “kendini bil” mesinde” (s. 314).

Peki öyleyse biz kimiz? Kim insan denen bu meçhul? Carrel’e (1997) göre, insan karmaşık bir yapıdır. Güvenç (ders notları, 2008), insanın bu karmaşık yapısını, insanın kendisi için yüklediği bazı sıfatlar üzerinden anlamamıza yardımcı olabilir:

“İnsan (homo),dik yürüyen, ölümlü, konuşan, alet yapan, toplumsal, akıllı, inanan, umutlu, haddini bilen, aziz, oyuncu, yaratıcı, özgür, seven, simgeleştiren, soran, meraklı, çabalayan, gayretli, ölümsüz, törenseven, ekonomik, yabancılaşmış, hasta, başkaldıran, asi, duygulu, duygusal, kuşkulu, çaresiz, suçlu, vicdanlı, gülen, ağlayan, savaşkan, seksüel, düşman, nefret eden, tarihi, beşer şaşar, bildiğini ve bilmediğini bilen, bilge, kusurlu”

Levi Strauss ise toplum bilimcilerin görevinin bu karmaşık yapıları araştırıp, düzene koyması gerekliliğini vurgular (akt. Geertz, 1973).

Geertz'e göre (1973), insan, kendi başına bir kültürdür çünkü o kültürün oluşturduğu karmaşık bir yapıdır. İnsan, yaşamında biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel faktörleri katman katman üzerinde taşır. Geertz buna “*stratigrafik*” kavrayışı der. Bu kavrayışa göre insan bu katmanlardan oluşur; bir bakıma bu katmanların toplamıdır. Her bir katmanın kendi içinde bir yapısı vardır. İnsanın analizi yapılırken bu katmanlara tek tek, her birinin kendi başına olan etkisi ile diğerleri arasındaki nasıl bir ilişki kurduğuna bakılarak bu karmaşık yapının anlaşılması kolaylaşabilir. Dolayısıyla Geertz, insanı kültür üzerinden tanımlamaktadır. Kültürü oluşturan tüm tabakalar, katmanlar insanı tanımamızı sağlar. Dolayısıyla her insan kendi kültürünü içinde barındırmaktadır. Geertz'in bu düşüncesi bize Bourdieu'nun “*habitus*” kavramını hatırlatmaktadır. Bourdieu ise insanı *habitus* kavramı üzerinden tanımlamaktadır. Her insanın kendine ait sosyal, kültürel ve ekonomik kapıtaıleri vardır. İnsanın içselleştirmiş olduğu bu kapıtaıler onun kendine özgü *habitusunu* oluşturur. Dolayısıyla insanın doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu bu yapılar onu yeniden yapılandırır. Bourdieu buna “*yapılandırılmış yapılar*” der. İnsan, içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve kültürel kapıtaıleri tarafından yapılır. Güvenç'in (2010) deyimiyle insan, zaman içinde yarattığı canlı-üstü varlık alanı olan kültür oluşturmuş ve bu oluşum, bu süreç içinde insanı oluşturmuştur.

Geertz (1973), insanın kim olduğunu tanımlayabilmek için nerede olduğu, nelere inandığı, çevresini ve dünyayı nasıl anladığı ve anlamlandırıldığını bilmek gerektiğini düşünür. Bu nedenle ona göre evrensel bir insan tanımı yapılamaz ve “*insanın doğası gereği*” denilemez çünkü insanı tanımlamak için; içinde bulunduğu zaman-mekan esas alınarak stratigrafik olarak yani bütün yönleriyle onu çevreleyen biyolojik, psikolojik, toplumbilimsel ve kültürel tüm unsurlarına bakılmalıdır. Bu karmaşık yapının katmanlarının içinde bulunan yapılar aralarındaki ilişkiye bakmak son derece güçtür. Dolayısıyla Geertz, insanı tanımlama konusunda, antropologların ortaya çıkacak insan davranışlarının çeşitliliğinden ve bundan doğan kültürel görelilikten kaçmak için evrensel bir tanımlamaya doğru kaydıklarından bahseder. Güvenç (2010) tam bu noktada genel olarak tanımlamalardan kaçmamız gerektiğinin altını çizer Bir olguyu tanımlamak zordur çünkü sosyal bilimler değişim ve dönüşümü çalışır. Değişim ve dönüşüm zaman ve mekana bağlı olarak açıklanır. Zamana ve mekana göre sürekli değişim halinde olan ve dönüşen sosyal olguları tanımlamaya çalışırsak onları orada dondurduğumuzu ve sosyal bilimlerin yapısına ters hareket etmiş olduğumuzu

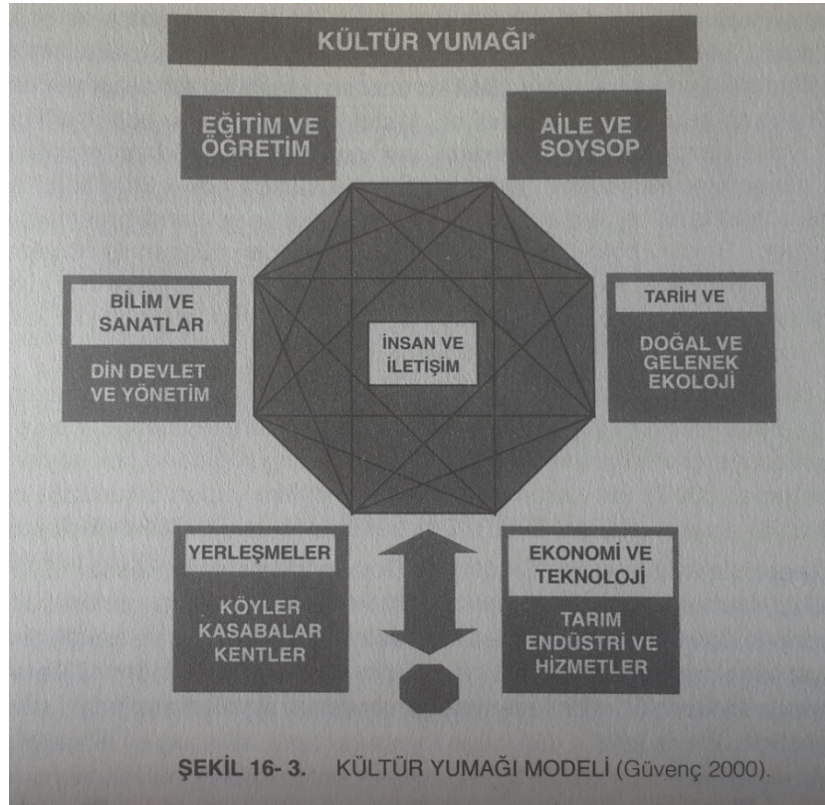
düşünür. Antropoloji, konusu gereği devingen olduğundan tanımlamalar son derece ucu açık biçimdedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında, antropoloji insanı bir bütün olarak incelemektedir. İnsanı tüm yönleriyle ele almaya çalışır. İnsanı ekonomik insan, felsefi insan, hukuk insan, biyolojik insan, toplumsal insan, psikolojik insan vb. şekilde bölmez. Bu katmanlar bir bütün olarak, birbirleriyle ilişki içinde bir araya geldiklerinde insanı oluşturduğundan ve bundan hareketle kültürü etkilediğinden holistik bakış açısı önemlidir.

Güvenç (2004), “İnsan-Dil ve İletişim” başlıklı makalesinde, hayatta her şeyin, insanların, kurumların, toplumların birbirlerine bağlı, bağımlı olduğundan bahseder. “Toplumunu oluşturan her birey ve aile ötekine bağlıdır; her grup ve kurum ötekini etkiler ve onlardan etkilenir” (s. 47). Tam bu noktada Güvenç her şey her şeye bağlıdır bağlı olmasına ama neyle? sorusunu yöneltir. Bu sorunun yanıtı aşağıdaki başlık altında açıklanacaktır.

İnsan, İletişim ve Kültür

Güvenç (2010), “çağımızın bütüncül kültür kuramından habersiz ve bağımsız olarak “hayatta her şeyin her şeye bağlı olduğunu” bilir, söyler, yazar ve hatta savunuruz” (s. 330) der ve şöyle devam eder: “Ancak ne ile nasıl bağlı? Bu soruyu sormaz ve tabii yanıtını aramayız. “İnsan ve Kültür” kitabının önceki baskılarında yer alan “Kültür Kavramı”nda, kültürel öğelerin birbirine dil ve iletişim ile bağlı olduğu görülür. Doğru ama eksik! Dil ve iletişim araçtır, bağlayan insan ve insanlardır” (330). “Toplumsal birlik ve bütünde her şey her şeye insanla bağlı. Aslında hiçbir şey bağlı değil ötekine, biz insanlar dilimizle bağlıyoruz her şeyleri birbirine. Bu işe de “iletişim” adını veriyoruz” der (Güvenç, 2004, s. 47).

Yukarıda, Güvenç'in geliştirdiği bu "Kültür Yumağı" modelinde insan merkeze konumlandırılmıştır. Her şey her şeye dil-iletişim ve insan ile bağlıdır. Yumak modeli, kültür ve dil arasındaki karmaşık ve karşılıklı ilişkilerin önemini ve önceliğini vurgulamaktadır.

"İletişim" in tanımını yapmak insan ve kültürün tanımı yapmaya çalışmak kadar zordur. Kültür tanımı kadar iletişimin de tanımı yapılmaya çalışılmış; ancak içinde insanın olduğu devingen, dinamik ve sürekliliği olan bir yapı olduğundan net bir tanım yapılamamıştır. Ayrıca iletişim de kültür gibi çok farklı disiplinler tarafından kullanılmaya başlanınca çok çeşitli tanımlar ortaya çıkmıştır. Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn'ın 1950'lerde kültür tanımı çeşitliliği konusunda yazmışlar; popüler ve çeşitli akademik kaynaklardan birçok kültür tanımlarını toplayıp, bir araya getirerek; kültür üzerine yapılan tanım çeşitliliğini göstermek istemişlerdir (Smith, 2001). Kültür için yapılan bu tanım çeşitliliği aynı şekilde iletişim için de geçerlidir çünkü dil kültürdür. Usluata (1982, s. 43), "Dil ve Kültür" başlıklı makalesinde "Kültürü belirli bir yaşayış biçimi olarak aldığımızda, dil kültürün anahtarı, kültürü açıklayan, sürdüren, kuşaktan kuşağa geçiren temel araç olur" der. Aynı şekilde dilin bir kültür olduğu düşüncesinden yola çıktığımızda Güvenç de (2010) "kültür, öğrenilmiş, saklanmış, ve öğretilen; eğitimle yeni kuşaklara aşılana bir muhtevadır"

der. Usluata'ya göre, "kendi dilini öğrenen bir çocuk, kendi kültürünü öğrenir" (s. 43). Örneğin Türk Kahvesi, reklam ve promosyon yapmadan 1500' lü yıllardan günümüze kadar gelmiştir. Bunun altında yatan en önemli unsur dil-iletişim unsurudur. Kendine ait başlı başına bir kültür olan Türk Kahvesi içselleştirilmiş davranışların, örüntülerin ağızdan ağıza iletişim yoluyla kültürel aktarım sayesinde varlığını sürdürmektedir. Türk Kahvesi'nin nasıl pişirildiğini, özel olarak, kimse bilinçli öğretmez, bu, kültürün, dil ve iletişim yoluyla aktarımıdır. Bu bir habitustur çünkü buradaki örüntüler içselleştirilmiştir. Türk Kahvesi, Türk toplumu için içecekten çok daha fazlasını temsil eden anlamlara sahiptir. Dışarıdan bakıldığı gibi sadece kuplu, altında tabağı olan küçük bir fincan dolusu kahveden ibaret değildir. İletişimin-dilin sembolüdür (Dalan, 2007). Dolayısıyla Usluata'nın ve Güven'in, yukarıda değinmiş olduğu çocuğun dili öğrenmesiyle beraber kültürünü öğrenmesi olgusu gibidir Türk Kahvesi kültürü.

Saussure'e göre (1966), dil bir topluluğun tüm üyelerinin paylaştığı göstergeler sistemidir. Meillet' e göre (1967) diller, konuşanları var olduğu sürece yaşar. Bir dilin tarihi, o dili konuşanların tarihidir. Dilin değişimi toplumsal değişimle paralellik gösterir. Franz Boas'a göre (1974), her kültürün kendine özgü bir dili vardır; her dil kendisine göre dünyayı sınıflandırır, deneyimler ve kendi sözcüklerini oluşturur, bunu inanç, gelenek ve sanat yoluyla kendi kültürüne yansıtır. Sapir ve Whorf (1921), dilin sözcük dağarcığı, o dili konuşanların dünya görüşü hakkında bilgi verdiğine ve dillerin sözcüklerinde ve söz dizimlerinde kültürden kültüre değişen düşünce tarzı modellerine sahip olduklarını düşünürler. Ünlü Sapir-Whorf Hipotezi ise kültürü anlam yaratan bir sistem olarak görmekte ve dolayısıyla farklı kültürlerin farklı anlam dünyalarına sahip olduğunu söylemektedir. Bu kurama göre, dilin yapısı, kültürü, düşünceyi, kişilerin dünya görüşünü biçimlendirir, koşullandırır, yönetimi ve denetimi altında tutar. Usluata'ya göre (1982) "dil, genel anlamda alındığında, bir toplumun belirli yönlerini, görünümünü, dünya görüşünü açıklayan bir araçtır" (s. 43). Yukarıda yazılı tüm kuramcıların düşüncelerinin özünde dilin bir kültür olduğu ve dilin yapısının o kültürün yapısı hakkında bilgi verdiğini düşünmekte ve kültürü dilin aynası olarak görmektedirler. "Demek oluyor ki, "dil" dediğimiz iletişim aracı, toplumu bir arada tutan harç; kültürü taşıyan ortak bir hazine, toplumu yansıtan bir ayna; bireyler, gruplar ve kümeler arasındaki ilişkileri düzenleyen hakem, hakim, veya hekim oluyor. Bu yüzden temel eğitim dil öğrenmeyle başlıyor" (Güvenç, 2004, s. 47-48).

Buraya kadar, her şeyin her şeye insanla bağlı olduğu; insanın insana ise dille bağlı olduğunu ve dilin kültürün aynası olduğuna ilgili verilen açıklamalardan sonra aşağıda

verilecek olan Tylor'un (2004), ünlü kültür tanımı ile birlikte, West ve Turner'ın (2004) kullanmayı tercih ettiği iletişim tanımı üzerinden giderek yine insan, dil ve kültürün farklı kuramcılar üzerinden açıklamalarına devam edilecektir.

“Kültür ve ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanın edindiği bilgi, inanç, ahlak, yasalar, adetler ve diğer beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür” (Tylor, 2004, s. 41).

Güvenç (2010), Tylor'un bu tanımı için bütüncül kavramlara örnek gösterdiğini ve kültür kuramının ana savını dile getirdiği için diğer kültür tanımlarına göre daha kapsayıcı olduğunu düşünür. Tylor'un bu tanımının, sosyal antropolojiye, kültür kavramına ve kültür antropologlarına yöne verdiğini ve yol gösterdiğini düşünmektedir.

West ve Turner'ın (2004) “Introducing Communication Theory” başlıklı kitabında iletişim tanımları arasında kapsamlı bir tanım olarak düşündükleri iletişimin şu tanımını kullanmışlardır; “İletişim, bireylerin çevresindeki anlamı oluşturmak ve yorumlamak için sembollere başvurdukları sosyal bir süreçtir” (s. 5).

İletişimin bu tanımı, Geertz'in (1973) “*Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture*” başlıklı makalesinde, kültür kavramının göstergebilimsel bir kavram olduğundan bahsederken; yorumsamacı yaklaşımın temel kuramcılarında Weber'in “insan kendi ördüğü anlam ağlarında oturan bir havyandır” görüşüne değinmiştir. Weber'in bu yaklaşımını benimsediğini söyleyen Geertz, kültürü bu ağların kendisi olarak görür ve bu nedenle kültürü analiz ederken yasa arayan bir bilim olarak değil anlam arayan yorumsamacı bir bilim olarak bakmamız gerektiğinin vurgusunu yapar. Buradan da anlaşılacaktır ki insan kendisinin çevresinde olup bitenleri anlatmaya ve yorumlamaya çalışırken bir takım olguları simgeler aracılığıyla anlatmaya çalışır. Kültür tanımında geçen karmaşık bütünlüğün (bilgi, inanç, ahlak, yasalar, adetler ve diğer beceri ve alışkanlıklar) aralarındaki bağı, bireyler, oluşturdukları anlamları sembollere başvurarak ilişkilendirir ve şekillendirirler. Burada anlatmaya çalıştığımız kültür insanların yarattığı bu anlamlar dolayısıyla dilin-iletişimin kendisidir.

West & Turner'ın (2004), yapmış olduğu iletişim tanımına tekrar göz atacak olursak; içinde geçen sosyal (*social*), sürekli (*process*), simgeler (*symbols*), anlam (*meaning*) ve çevre (*environment*) kelimeleri tanımın anahtar kavramlarıdır. Bu anahtar kavramlar üzerinde giderek insan, iletişim ve kültürün nasıl bir “yumak” (Güvenç) olduğunu anlatmaya

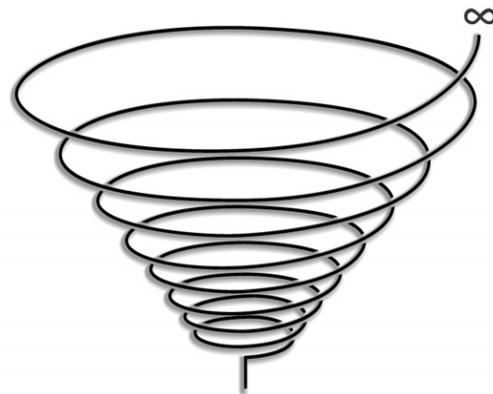
çalışacağım. Bu yumağı anlatırken hem West & Turner'ın hem de Güvenç'in açıklamalarından yararlanarak konuyla ilintilendirilen teorileri de değinilmeye çalışılacaktır.

West & Turner (2004) iletişim tanımı içinde “sosyal” kavramını; insanlar ve etkileşim anlamında kullanmaktadır. İletişim sürecinde insanlar etkileşim içinde olurlar ve birbirlerinin amaçlarını, hedeflerini, motivasyonlarını ve zekalarını etkileyebilirler. Belki küçük bir örnek olacak ama gün içinde karşılaştığınız herhangi birinin size gülümsemesi tüm gününüzü iyi yönde etkilerken; saçınızla ilgili negatif bir şey söylediğinde tüm gününüzü, kafanıza bunu takarak -belki geçici bir süre de olsa- modunuzu düşük olarak geçirmenizi sağlayabilir.

Kültür tanımına baktığımızda sosyal kavramı kültür tanımı için de ana kavramlardan biridir. Varlığını topluma borçlu olan insan, *homo socialis* bir toplumsal olgu - Aristoteles'e göre ‘toplumsal bir hayvandır’-dir. (Güvenç, 2010, s. 318). Dolayısıyla kültür de toplumsaldır; kültürel sistemin öğrettikleri öğretiler, örgütlenmiş birliklerde, kümelerde ya da toplumlarda yaşayan insanlarca yaratılır ve ortaklaşa paylaşılır (Güvenç, 2010: 101).

İletişim süreklidir. Biz doğmadan önce de vardı ve bizden sonra da devam edecek olan bir süreçtir. Bu süreç anne karınında başlar ve devam eder. Bazı düşünürler, iletişim sürecinin dinamik ve tek (*unique*) yani zamanı geriye döndüremeyeceğimiz için çalışılmasının imkansız olduğundan bahsederler. Fakat Frank Dance, iletişim sürecinin çalışılabileceğini düşünerek bu sürecin sembolik modelini çizmiştir. O iletişim deneyimlerinin kümülatif olduğundan ve geçmiş tarafından etkilendiğinden söz eder. Bizim şu anki deneyimlerimizin de geleceğimizi etkileyeceğini düşünmektedir. Bu yüzden sürecin doğrusal olmadığını vurgular ve iletişim sürecinin modelini aşağıda gösterildiği gibi çizer.

Figure 1.2
Communication Process as a Helix
Source: Reprinted by permission of author.

(West & Turner, 2004, s.6).

Bu iletişim süreci modeli, makalenin ortalarında bahsetmiş olduğumuz Bourdieu'nun habitus kavramını tekrar hatırlatmıştır. Habitus, anne karnına düşmüş olduğumuz andan

itibaren içinde bulunduğumuz şu anki zamana kadar edinmiş olduğumuz tüm kültürel deneyimlerimizin birikimini ifade eder. Toplam deneyimlerimiz bizim habitusumuzu oluşturur. Şu anki edindiğimiz kültürel ve toplumsal deneyimlerimiz ise geleceğimizi etkileyecektir.

İletişim tanımında ikinci anahtar kavram olan süreç kavramını Güvenç (2010) kültür için şöyle açıklamıştır; “kültür tarihidir ve süreklidir... Kazandığı alışkanlıkları ve öğrendiği yeni bilgileri tümüyle yavrusuna öğretebilen tek varlık insandır... İnsanın bu alandaki üstünlüğü ve biricikliği belki de bir dili konuşma yeteneğinden geliyor. Eğer kültür bir kuşaktan diğerine geçiyorsa süreklidir” (s. 100).

İletişimin tanımındaki üçüncü terim, “semboller”dir. İnsan bir homo simbolikus, soyutlama, simgeleştirme cambazıdır (Güvenç, 2010, s. 316). Sembol bir olgunun ya da planlı olmayan gelişi güzel bir nitelemenin temsilidir. Örneğin kavramlar ve şeyler için kelimeler semboldür. (West&Turner, 2004). Kültür de başlı başına bir semboldür, “bir soyutlamadır” (Güvenç). Kültürün bir soyutlama olduğu ile ilgili Güvenç şöyle der:

“‘Kültür’ bir bütün ya da bir sistem olduğu hep söylenir. Ancak, sistemin tanımlanması oldukça zordur. Çünkü kültür, bütünüyle maddi, gözlemlenebilir bir şey ya da olgu değildir. O soyut bir kavramdır. ... Kültür kavramının bu soyut niteliği bilim insanlarını rahatsız eder. Zira soyut kavramı besleyen ve destekleyen olaylar, konular, kurum ve değişkenler gözlemlenebilir türdendir. Kültür kavramı sanki bir harita gibidir. Nasıl belli bir coğrafya haritası, bir bölgedeki topografyayı –dağ, tepe, ova, nehir, göl ve ormanları- köy ve kent gibi yerleşmeleri, yolları, bunların yerlerini, birbirinden uzaklıklarını ve yüksekliklerini gösterirse; kültür kavramı da belli bir toplumdaki kültürel öğeleri, kuram ve süreçleri ve bunların karşılıklı ilişkilerini temsil eder. Fakat nasıl harita bölgenin, kendisi değil de onun, küçük ve soyut bir modeli ise; kültür kavramı da toplumsal yapı ve kurumların, kendisi değil, kavramsal ve soyut modelidir” (Güvenç, 2010, s. 103).

Güvenç’in bu alıntısı bana Ahmet Kutsi Tecer’in “Orda Bir Köy Var Uzakta” adlı şiirini hatırlatmıştır; temsili olarak ilk kıtası şöyledir.

Orda bir köy var uzakta
O köy bizim köyümüzdür
Gezmesek de, tozmasak da
O köy bizim köyümüzdür.

Kültür ve İletişim tanımlarının ortak anahtar kavramı olan semboller, Sembolik Etkileşim Kuramı’nın kurucu babası olarak anılan George Herbert Mead’in (1972) “Zihin, Benlik ve Toplum” başlıklı çalışmasını hatırlatmıştır. Mead, insanı hayvanlardan ayıran en

önemli özelliklerden birinin, insan zihninin soyut zekasıyla çevresinde gelişen olayları semboller vasıtasıyla somutlaştırıyor olması olarak açıklar. Çevremizi anlamlandırmaya çalışırken kullandığımız çoğu kelimeyi gerçek anlamında kullanmadığımızı söyler. Örneğin Türk Kültürü'nde “hadi gel şurda bir kahve içelim” demek aslında genellikle “sohbet etmek” anlamında kullanılır. Ya da “gitme de bir çay demleyeyim” denildiği zaman “sohbet etmeye devam edelim” anlamı çıkmaktadır. Türk Kültürü'nde bu tarz soyutlamalar oldukça kullanılır; bazı zamanlar söylenilmek istenilen şeyi doğrudan söylemek yerine onu temsil eden simgesel kelimeler kullanılabilir.

İletişim tanımının dördüncü anahtar kelimesi “anlam” kavramıdır. West & Turner göre, süreç, semboller ve anlam kavramları iletişim tanımının merkezinde yer almaktadır. Anlam, insanların bir mesajdan ne çıkardığıdır. İletişimde mesajların birden çok anlamı olabilir ve anlam da çoklu katmanlardan oluşabilir. Bazı anlamları paylaşmadan, aynı dili konuşmakta ya da aynı olayı yorumlamakta güçlük çekeriz. Judith Martin ve Tom Nakayama göre (2000), anlam kültürel sonuçların ürünüdür (akt. West&Turner, 2004). Geertz (1973) tam da bu noktada kültürlerin yorumlanması gerektiğinin altını çizerek, yukarıda da değindiğimiz gibi Weber'in yorumsamacı yaklaşımını bu sebepten dolayı benimser. Geertz'de kültürü anlamlar ağı olarak algılar ve o kültürün dilini çözmeden yani o kültürü yaşamadan, o insanların kim olduklarının anlaşılamayacağını altını çizer. Geertz antropolojiyi anlam arayan bir bilim olarak görür ve yüzeysel gözlemi ret eder. Bunun en iyi yolunun antropoloğun uygulamalı olarak bir sene (en az dört mevsim) araştırmak isteyeceği kültürün içinde yaşamasıdır yani etnografyadır. Etnografya yapmak, karşılıklı ilişkiler kurmak, katılımcıları seçmek, yaptığın görüşmeleri metne dökmek, aile-soy tarihçelerine bakmak, araştıracağın sahayı haritalamak, günlük tutmak ve buna benzer şeylerdir. Fakat Geertz, etnografya için sadece bunları teknik olarak yapmanın yeterli olmadığını düşünür ve asıl entelektüel çabanın ayrıntılara, detaylara inme girişimi ve çabası olduğunu belirtir. Bunu ifade etmek için Gilbert Ryle'den ödünç aldığı “yoğun betimleme” (*thick description*) kavramını kullanır. Geertz, kültürü, insanların anlam yükledikleri simgeler sistemi olarak gördüğünden, kültürler birer metin gibi okunmalı ve yorumlanmalıdır. Bunu yapabilmenin yolu ise o kültürün dilini ve iletişim örüntülerini yani jest, mimik, jargon vb. gibi her türlü sözlü-sözsüz iletişim biçimlerini öğrenmekten geçtiğini belirtir. Geertz, iletişimi kültür ile ilgili bilimsel verileri toplarken son derece önemser; etnografyada uygulanan tekniklerin önünde tutar ve iletişimi etnografyanın merkezine yerleştirir. “Dil, kültürel muhtevanın bir ansiklopedisi, hazinesi ya da sözlüğü gibidir” (Güvenç, 2010, s. 107).

West ve Turner'ın, iletişim tanımındaki son anahtar terim ise "çevre"dir. Çevre, iletişimin meydana geldiği konum ve bağlamdır. Çevre birçok faktörü içinde barındırır; zaman, yer, tarihsel süreç, ilişkiler ve konuşan ve dinleyenin kültürel geçmişi vb. Örneğin, ilk kez bir toplulukta bir araya gelen insanlar kendilerine yakın buldukları kişilerle diğerlerine göre daha kolay iletişim kurabilir. Başka bir örnek vermek gerekirse, İzmir'liler, simite gevrek, çamaşır suyuna klorak, çekirdeğe çiğdem, domatese domat, sigortaya asfalya, mutfak tezgahına banko derler. İzmir'li olmayan ya da İzmir'de yaşamamış biri ilk başta bunların ne olduğunu anlayamayabilir. Ya da İnternette yapmış olduğumuz diyalog ile yüz yüze yapılan sohbet aynı olmaz çünkü zaman, mekan ve konum iletişimin içeriğini etkiler.

İletişim için geçerli olan bu terim aynı zamanda kültür kavramı için de oldukça önemlidir. Örneğin, aynı kültür inceleyen iki farklı antropolog aynı kültür için farklı görüşler sergileyebilir. Bunun birçok nedeni olabilir. Aynı kişilerle karşılaşmış olmaları, kültürel geçmişlerinin araştırmaya gittikleri kültür ile benzerlik gösterip göstermediği, sahaya gittikleri tarih, kişilik özellikleri, vb. gibi birçok etmen araştırmanın boyutunu etkileyebilir. James Clifford (1986) bu durum için "*partial truth*" yani "kısmi doğrular" kavramını kullanılır. James Clifford, yapılan her çalışmanın yanlı olacağını düşünür. Bir kültürü incelerken, kendi paradigmamızdan bakacağımızdan o kültürü ancak o kadar yansıtabiliriz. Clifford bu duruma, Mead ve Freeman'ın Samoalılar üzerine yaptıkları araştırmalarda birbirinden farklı sonuçlar çıkardıkları örneğini verir. Mead, Somaalılar'ın mutlu, cinsel serbestliğe sahip, medeni olarak yorumlarken, Freeman tam tersi olarak yorumlar.

Sosyal bilimci olan bir antropoloğun, inceleyeceği kültüre, kendi yetişmiş olduğu kültürel değerler doğrultusunda bir bakış açısından bakacağı için, orada o kültürle ilgili yazdığı betimlemeler "kısmi doğrular" içerecektir. O yüzden her bir kültürel (etnografik) çalışma, Geertz'in de dediği gibi tektir. Yani, her bir araştırmacı aynı kültür için farklı betimlemeler yapabilir. Hatta aynı kişi bile, incelediği kültürü bir gün önceki gibi tarif etmeyebilir. Geertz (1973), buna "kültürel görecelik" (*cultural relativism*) der. Dolayısıyla, incelenen kültür, inceleyen kişinin habitusuna göre değişir. Bu yüzden olay ve olguları tüm yönüyle açıklayamayabilir dolayısıyla kısmi doğrular içerir. Bu "kısmi doğrular" ise araştırmacının habitusuna göre değişeceği için "kültürel göreceli" olacaktır. Dolayısıyla, West & Turner'ın iletişim tanımı için kullanmış olduğu çevre kavramı kültür kavramı için de oldukça etkindir.

Buraya kadar olan kısımda, West & Turner'ın yapmış oldukları iletişim tanımında kullandıkları beş temel anahtar kavramlar üzerinden kültürü de tanımlamış olduk. Kültür için dil ve iletişimin tartışılmaz değerini dilimiz döndüğünce anlatmaya çalıştık. Dilimiz döndüğünce deyimini kullanmamdaki sebep; “gördüklerimizi algılama yeteneğimiz, dilin bizi içine hapsediği küçük ve sınırlı dünyadan çok daha zengin olduğundan” (Vassaf, 2013, s. 38).

Sonuç

Antropoloji genel anlamıyla “insan bilimi” olarak tanımlanırken sosyal ya da kültürel antropolojinin de konusu ise insanın dil-iletişim kullanarak oluşturduğu kültürdür. Makale boyunca bu üç kavramın; insan, iletişim ve kültürün birbirleri içine nasıl örüldüğünü ve nasıl etkileşim halinde olduğunu anlatmaya çalışarak iletişim antropolojisine açıklık getirilmek istenmiştir.

Makalenin başında insanı tanımlamaya ve insanı tanımanın kendini tanımakla eş değer olduğunun altı çizilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, Geertz'in “*The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man*” makalesinde değindiği gibi insan, kültür kavramı üzerinden açıklanmıştır. İletişim, kültür örüntülerini birbirine bağlayan ve ilişkilendiren bir “harç” (Güvenç) olarak düşünülmektedir. Bu harcı kullanarak kültürel örüntüleri birbirine bağlayan ise insandır.

Çalışmanın ilk bölümünde insan ve kendini tanımak üzerine yazarken, bu karmaşık ve bütüncül olan yapının sürekli devam ederek, bitmeyecek ve tam anlamıyla, net bir şekilde anlaşılamayacak kadar geniş ve derin bir konu olduğunu bir kere daha anlaşılmıştır.

İnsanın kendisinin başlı başına bir kültür olduğundan; zaman içinde oluşturmuş olduğu canlı üstü varlık alanı olarak tanımladığımız kültürün dinamik ve canlı yapısını “diyolojik etkileşim”e (Bakhtin) bağlıdır. Kültür, insanlar arasında karşılık ilişkinin etkisi sonucu nesilden nesile aktarılır.

West & Turner'ın yapmış oldukları iletişim tanımı ve bu tanımın içinde kullanmış oldukları beş önemli kavram olan, sosyal, süreç, semboller, anlam ve çevre kavramları aynı şekilde kültür kavramı için de geçerli olduğu düşünülmüş ve bu kavramlar üzerinden iletişim ile kültür birbirinin içine geçirilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Böylelikle, kültürlerarası iletişimin kurucusu Hall'ün (1959) de değindiği gibi kültürün iletişim, iletişimin de kültür olduğu tezi doğrulanmıştır.

Kaynakça

- Bakhtin, M. M. (2002) *The Dialogic Imagination Four Essays by M.M. Bakhtin*. Michael Holquist (ed). Caryl Emerson & Michael Holquist (çev.). Austin: University Of Texas Press,.
- Boas, F. (1974). *The Shaping of American Anthropology: 1883-1911 A Franz Boas Reader* George W. Stocking (ed.). New York: Basic Books.
- Bourdieu, P. (2005). *The Logic of Practice*. Richard Nice (çev.). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of A Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carrel, A. (1997). *İnsan Denen Meçhul*. İstanbul: Hayat.
- Clifford, J. (1986). *Partial Truths*. Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography içinde (pp.1-27). James Clifford and George E. Marcus (edit.). Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Dalan, G. (2007). “*Turkish Coffee: The Sustaining Power of Interpersonal Communication*” (yayınlanmamış tez). Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aysel Usluata. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Foucault, M., Gutman, H., Hutton, H. P. (2001). *Kendini Bilmek*. İstanbul: Om.
- Geertz, C. (1973). *The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man*. The Interpretation of Cultures içinde (35-55). (2000. Baskı). New York: Basic Books.
- Geertz, C. (1973). *Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture*. The Interpretation of Cultures içinde (3-30). (2000. Baskı). New York: Basic Books.
- Georges, A. R. & Jones, O. M. (1980). *People Studying People: The Human Element in Fieldwork*. Berkeley: University of California Press.
- Güvenç, B. (2010). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Güvenç, B. (2004). *İnsan-Dil ve İletişim*. Kültürün abc’si içinde (47-50). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hall, T. E. (1959). *The Silent Language*. New York: Anchor Press.
- Hall, T. E. (1966). *The Hidden Dimension*. New York: Doubleday.
- Meillet, A. A. (1967). *Dillerin Yapısı ve Gelişmesi*. Cemil Meriç & Berke Vardar (ed.). İstanbul: Dönem Yayınevi.
- Öztürk, N. Y. (1992). *Mevlana ve İnsan*. İstanbul: Yeni Boyut.
- Sapir, E. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Saussure, F. (1966). *Course in General Linguistics*. Charles Bally & Albert Sechehaye (ed.). Wade Baskin (çev.). Toronto: McGraw-Hill Book Company.
- Smith, P. (2001). *Cultural Theory: An Introduction*. USA: Blackwell Publishers.
- Tatçı, M. (2016). *Divan-ı Yunus Emre*. Erişim Tarihi: 01 Mart 2016. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10663,metinpdf.pdf?0>
- Tecer, A. K. (2016). Orda Bir Köy Var Uzakta. Erişim Tarihi: 04 Mart 2016. http://www.siir.gen.tr/siir/a/ahmet_kutsi_tecer/orda_bir_koy_var_uzakta.htm.
- Tylor, E. B. (2004). *The Science of Culture*. An Anthropological Theory: An Introductory History (3. Ed.) içinde (41-55). R. Jon McGee & Richard L. Warms (edit.). New York: McGrawHill.

Usluata, A. (1982). *Dil ve Kültür* içinde İnfaz Dergisi. Boğaziçi Üniversitesi.

West, R., Turner, H. L. (2004). *Introducing Communication Theory: Analysis and Application*. New York: McGrawHill.

Vassaf, G. (2013). *Cehenneme Övgü: Günlük Hayatta Totalitarizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.